

BERLINDE DE BRUYCKERE

ENGELENKEEL

NEDERLANDS

BOUWENFANTEN

Berlinde De Bruyckere
in haar atelier

Berlinde De Bruyckere

Berlinde De Bruyckere (Gent, 1964) staat al jaren aan de internationale top van de hedendaagse kunst. Haar carrière kende een vliegende start toen ze drie jaar na haar afstuderen in 1989 de Young Belgian Art Prize ontving. Sindsdien is haar kunstenaarschap gelauwerd met solotentoonstellingen in binnen- en buitenland, prijzen, en twee deelnames aan de Venetiaanse Biënnale: in 2003 in het hoofdpaviljoen, en in 2013 toen ze België vertegenwoordigde, in samenwerking met Nobelprijswinnaar J.M. Coetzee.

Het Bonnefanten vormt het toneel van haar eerste Nederlandse solotentoonstelling sinds 2015.

De Bruyckere staat bekend om haar indrukwekkende sculpturen, installaties en tekeningen. Haar werk centreert rondom het lichaam en het idee van lichamelijkeheid. De sculpturen vragen, ondanks hun confronterende karakter, om aanraking, streling, warmte. De Bruyckeres zoektocht naar de betekenis van menselijkheid, lijden en levenskracht leidt tot rauwe werken die kracht vinden in kwetsbaarheid, tederheid in het meedogenloze, en hoop in radeloosheid.

De Bruyckeres werk kent vele lagen van betekenis. Vaak refereert ze aan de literatuur, de klassieke mythologie of de kunstgeschiedenis, in het bijzonder de christelijke iconografie, die ze uit de strikt religieuze context haalt en laat raken aan actuele, tastbare onderwerpen als universeel menselijk lijden, vluchtelingenproblematiek, geweld of eenzaamheid. Persoonlijke gevoelens en ervaringen worden gespiegeld aan grotere sociale tendensen. Het is dit spanningsveld tussen autonome dichterschap en maatschappelijk engagement dat haar werk zo indringend maakt.

De gelaagdheid van het werk komt ook terug in het maakproces: De Bruyckeres sculpturen kennen een lange, ingewikkelde maakgeschiedenis. Veel van haar werk is opgebouwd uit zachte materialen als was, gelooide paardenhuiden en wollen dekens die ze soms jaren blootstelt aan de elementen alvorens ze te verwerken in haar sculpturen. Dit maakproces geeft extra diepte aan het werk.

De tentoonstelling *Engelenkeel* is samengesteld met recent werk uit de periode 2014 tot heden. De thema's waarop De Bruyckere de laatste jaren heeft gefocust zijn

hier voor het eerst samengebracht, waardoor hun onderliggende raakvlakken kenbaar worden. Ook presenteren we haar nieuwste, nog nooit getoonde werk, dat het licht zag tijdens de coronacrisis.

Zaal 1 (2.17)

De grote sculpturen *Penthesilea* zijn, wat materiaalgebruik en uitstraling betreft, typerend voor De Bruyckeres latere oeuvre. Toch zijn ze ook bijzonder: ze werden aanvankelijk geconcipeerd als deel van de scenografie voor de gelijknamige opera van Von Kleist in De Muntscouwburg, Brussel. De opera vertelt het verhaal van Penthesilea, opperpriesteres van de legendarische vrouwelijke strijders, de Amazonen. In het oorspronkelijke verhaal vecht Penthesilea mee in de Trojaanse oorlog, en wordt op het slagveld verslagen door haar grote tegenstander, Achilles. Wanneer hij verneemt dat hij haar heeft vermoord wordt hij overmand door verdriet en spijt, en beseft hij dat hij onbewust veel van haar hield. In de opera van Von Kleist zijn de rollen omgedraaid, en doodt Penthesilea Achilles, met dezelfde verdrietige nasleep.

De sculpturen, grotendeels bestaande uit wassen afgietsels van dierenhuiden, brengen veel elementen van De Bruyckeres oeuvre samen. De duidelijke verwijzing naar klassieke mythologie wordt verweven met actuele conflicten over de machtsverhoudingen tussen verschillende genders. Het is een erotisch beeld: de huid ontvouwt zich over de kolom zoals een vulva zich ontvouwt over een fallus. Het is krachtig, bijna exhibitionistisch, en toch ook teder.

Het beeld verwijst ook naar een deel van het verwerkingsproces van gevlide huiden. De huiden worden opgehangen en schoon geschraapt. Zo transformeren ze van slachtafval naar iets waardevols en betekenisvols. Volgens De Bruyckere is het een moment als geen ander in het leven: dood en wederopstanding, natuur en cultuur, wreedheid en zorg worden erin verenigd.

Zaal 2 (2.18)

Deze vijf vleugelsculpturen met de titel *Sjemkel* zijn geïnspireerd op het idee van een engel, zoals deze in religieuze geschriften en verhalen, de literatuur en de kunstgeschiedenis terugkomt. Geconcipieerd tijdens de isolatie van de coronacrisis, behoedt de engel voor een eenzaam bestaan en, nog belangrijker, een eenzame dood. Volgens De Bruyckere zorgt een engel met zijn warme, donkere vleugels voor beschutting, voor een toevluchtsoord tegen angst.

De Bruyckere begon aan deze werken nadat ze door de Belgische krant *De Standaard* was gevraagd welk kunstwerk ze in quarantaine bij zich zou willen hebben. Ze koos *Cristo morto sorretto da un angelo* van Giorgione. “Plots zie ik geen Christus meer in dat dode lichaam. Ik zie vooral de engel, die met zijn veel te kleine, frêle handen het dode lichaam vasthoudt,” zo vertelt ze de krant. “De engel is een archetype, is oerarchaïsch en toch dringt hij ons persoonlijk leven binnen.”

Links: Giorgione, *Cristo morto sorretto da un angelo*, 1502-1510. Privé collectie

Rechts: Berlinda De Bruyckere, *SJEMKEL I*, 2020, was, dierlijk haar, siliconen, textiel, polyurethaan, touw, metaal, epoxy, 197 x 78 x 45 cm.

Geïnspireerd door de grote donkere, beschermende vleugels van de engel op Giorgione's schilderij is De Bruyckere gaan experimenteren met afgietsels van dierenhuiden bij de creatie van vleugelvormen. Dit resulteerde in een reeks gracieuze werken waarin ze huiden combineerde met stoffen die ze in de loop der jaren op rommelmarkten in Frankrijk had gekocht. De mysterieuze vleugels hangen aan de muur, als mantels aan een kapstok, alsof iemand zich er kortgeleden van heeft ontdaan en ze nu in afwachting zijn van een nieuwe 'engel' die ze wil aantrekken. Onwillekeurig vermoed je als toeschouwer dat ze zijn achtergelaten door zorgverleners, de engelen die gedurende de pandemie de zorg op zich nemen voor de slachtoffers, maar nu uit oververmoeidheid hun vleugels even hebben afgelegd in de hoop dat iemand anders bereid zal zijn om de zware taak op zich te nemen. Veelzeggend is dat een van de werken bij nadere beschouwing bestaat uit een dubbele vleugel, wellicht een symbolische uitnodiging om de last van de zorg te delen.

Zaal 3 (2.19)

Op een ijzeren tafel staan stolpen die gevuld zijn met wassen afgietsels van boomstronken. Ze doen denken aan relikwiehouders, of preparaten op sterk water. *Infinitum*, 2017-2019, eeuwigheid, oneindigheid, is een krachtige herinnering aan de vergankelijkheid van het leven en het menselijk streven naar de onsterfelijkheid. Maar de uitstulpingen hebben ook een sterke fallische connotatie.

Deze laatste associatie wordt versterkt door de serie tekeningen, die ontstond nadat De Bruyckere de illustraties maakte voor een doctoraatstudie van Dr. Guy Bronselaer over genitale gevoeligheid na besnijdenis. Dat was in een periode waarin de lelie een centraal thema in haar werk was. De serie verbeeldt genitaliën als waren het ontluikende bloemen. De lelie wordt in het christendom zowel geassocieerd met maagdelijkheid als vruchtbaarheid. Deze paradox zie je terug in de onschuldige, intieme tekeningen. De erotisch geladen lelie werd gecombineerd met de afbeeldingen van de penis, die van de kweepeer met die van een vagina.

Vorige pagina: Berlinda De Bruyckere, *INFINITUM*, 2017-2019, ijzer, hout, glas, was, textiel, touw, epoxy, 162 x 201 x 101 cm

Rechts: Berlinda De Bruyckere, *POIRE D'AMOUR*, 2017, potlood op papier, 24,7 x 16,5 cm. Privé collectie

Linksboven: Berlinde De Bruyckere, *LELIE*, 2017, potlood op papier, 24,7 x 16,5 cm.
Collectie Berlinde De Bruyckere

Rechtsboven: Berlinde De Bruyckere, *LELIE*, 2017, potlood op papier, 24,7 x 16,5 cm.
Collectie BV Kunstgalerij De Mijlpaal (B)

Links: Berlinde De Bruyckere, *PENIS*, 2017, potlood op papier, 24,7 x 16,5 cm

Rechts: Berlinde De Bruyckere, *PENIS*, 2017, potlood op papier, 24,7 x 16,5 cm

Zaal 4 (2.21)

Het maakproces is voor Berlinde De Bruyckere een intrinsiek deel van het kunstwerk. Het duurt maanden, soms jaren om materialen te prepareren voor een werk. Hierbij kan ook de betekenis van het materiaal, of de intentie van de kunstenaar veranderen. Dan verandert het oorspronkelijke geconcipeerde werk van richting. Maar alle betekenissen blijven besloten in het eindresultaat.

Voor de serie *Courtyard Tales* heeft De Bruyckere gebruikte dekens, die alle tekeningen van hun originele bestemming in zich droegen, blootgesteld aan de elementen door ze maandenlang buiten in de boomgaard te laten verkommeren. Het gebrek aan controle dat hiermee gepaard gaat is volgens De Bruyckere van groot belang. De verzwakte, beschadigde restanten van de dekens zijn verder geschonden. Er zijn, zo stelt ze, wonden aangebracht in een al wankel basismateriaal. Deze doorgedreven staat van verval resoneert voor De Bruyckere de falende sociale structuren waar we alsmaar meer mee geconfronteerd worden. Structuren die bedacht zijn om ons te beschermen, maar die door de tijd heen kwetsbaar en ontoereikend zijn gebleken, waardoor de zwaksten onder ons steeds door de mazen van het net vallen.

De fascinatie voor het engelen-thema leidt ertoe dat De Bruyckere in het najaar van 2020 in haar atelier in Gent begint te werken aan drie engelenfiguren ten voeten uit, getiteld *Arcangelo*. Ook voor deze sculpturen is materialiteit en maakgeschiedenis van groot gewicht. De figuur is opgebouwd uit lagen was die bestaan uit verschillende kleuren. Zo wordt een huidskleur met diepte opgebouwd. De gedrapeerde mantel bestaat uit een wassen afgietsel van een dierenhuid. Nog steeds zijn achtergebleven stukjes vacht te zien, die in deze setting de suggestie van veren oproepen.

Berlinde De Bruyckere, *COURTYARD TALES*, 2017-2018, dekens, hout, polyurethaan, epoxy, 275 x 270 x 42 cm

Ze zijn hoog geplaatst op sokkels, gevangen in een dynamisch moment van onbalans: licht voorover hellend, waarbij het niet duidelijk is of ze op het punt staan om te vallen of om op te stijgen. De afgietsels van dierenhuiden zijn vloeiend gedrapeerd over de menselijke figuur eronder, waardoor hoofd en schouders zich duidelijk aftekenen, met puntige uitlopers die de suggestie van vleugels versterken.

Onwillekeurig roept de aanblik van deze figuren de dekenvrouwen in herinnering die De Bruyckere in de jaren negentig maakte. De huiden die over de engelenfiguren zijn gedrapeerd ogen zwaar, maar tegelijkertijd is er de suggestie van het opstijgen die wordt ingegeven door het vooroverhellen van de figuren. Net zoals bij de dekenvrouwen lijken de personages gevangen te zitten in hun omhulsel, in zichzelf gekeerd, maar de engelenfiguren zijn mysterieuzer door hun hybride verschijningsvorm waarin menselijke figuratie en dierenhuiden zijn samengesmolten in een momentum dat zowel onheil als een blijde boodschap in zich lijkt te dragen.

Links: Berlinde De Bruyckere, *ARCANGELO II*, 2020, was, hout, dierlijk haar, metaal, epoxy, 302 x 65,5 x 75 cm

Rechts: Berlinde De Bruyckere, *V. EEMAN*, 1999, was, dekens, polyester, zink. Collectie Belfius Bank (B)

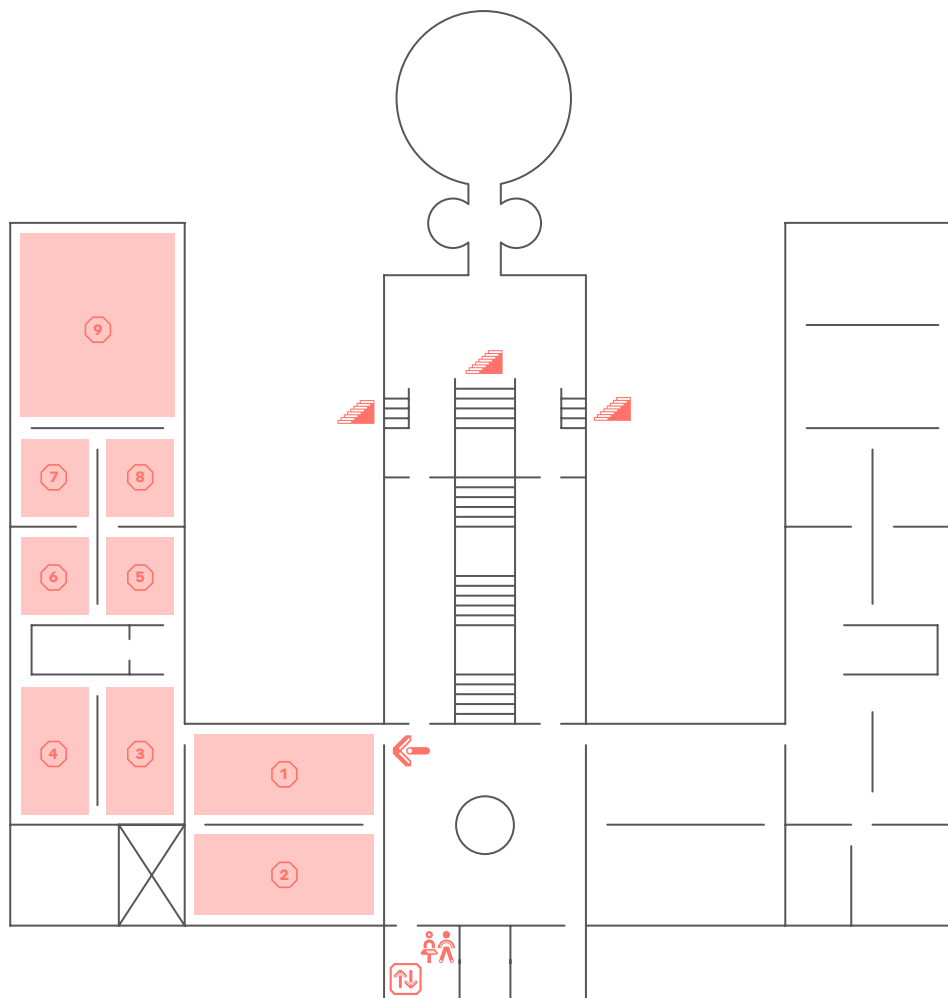
➔ Tentoonstelling begint hier

- ① Zaal 1 (2.17)
- ② Zaal 2 (2.18)
- ③ Zaal 3 (2.19)
- ④ Zaal 4 (2.21)
- ⑤ Zaal 5 (2.23)
- ⑥ Zaal 6 (2.24)
- ⑦ Zaal 7 (2.25)
- ⑧ Zaal 8 (2.26)
- ⑨ Zaal 9 (2.27)

↕ Lift naar andere verdiepingen

▬ Trap naar andere verdiepingen

🚻 Toiletten

Links: Berlinde De Bruyckere, *SJEMKEL I*, 2020, was, dierlijk haar, siliconen, textiel, polyurethaan, touw, metaal, epoxy. 197 x 78 x 45 cm (detail)

Rechts: Berlinde De Bruyckere, *ARCANGELO I*, 2020, was, hout, dierlijk haar, metaal, epoxy, 308 x 60 x 70 cm. Collectie Auckland Art Gallery/Toi o Tāmaki (NZ)

Zaal 5 (2.23)

Centrale thema's binnen het oeuvre van Berlinda De Bruyckere zijn de lijdende mens en de fragiliteit van het bestaan. Ze laat zich daarbij inspireren door thema's uit de kunstgeschiedenis en in het bijzonder de christelijke iconografie.

In het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw maakt De Bruyckere overwegend sculpturen van hoofdloze, vervormde menselijke lichamen. Zo ook *Per Benedetto*, 2009, een eerbetoon aan de invloedrijke renaissancistische beeldhouwer Benedetto da Maiano (1442-1497).

Vanaf 2010 krijgt het werk een meer abstracte beeldtaal. Dit is goed te zien in de werken *San S*. De Bruyckere presenteert hier wassen bomen als onafhankelijke lichamen, doorboord door ijzeren staven. De boom die we zien is slechts een illusie van de volle stam. Als we ze vanaf de zijkant bekijken, zien we dat het holle afgietsels van de schors zijn, als een gevilde huid die nog steeds de vorm van het lichaam vasthoudt.

De bomen roepen beelden op van de dood van Sint Sebastiaan, de jonge officier in het Romeinse leger die werd doodgemarteld omdat hij weigerde het Christelijke geloof af te zweren. Hij werd uiteindelijk vermoord door een pijlensalvo. Het is een figuur die met regelmaat terugkomt in het oeuvre van De Bruyckere. Ze houdt van zijn koppigheid, de gelatenheid waarmee hij zijn lot ondergaat, de trots die hij blijft behouden. "Nergens, nooit enige uitdrukking van pijn op zijn gezicht. Alsof de pijlen hem niet deren, niet 'raken', ook al doorboren ze zijn lichaam. Dit zegt mij iets over de 'mentale staat' van de man, over de mentale staat van de mens tout court - waartoe we in staat zijn."

Zaal 6 (2.24)

Sinds 1999, toen het Flanders Fields Museum in Ieper haar uitnodigde om een werk te maken over het oorlogsthema, staan paardenlichamen centraal in het oeuvre van De Bruyckere. In de archieven van het museum ontdekte ze honderden foto's van de slagvelden van de Eerste Wereldoorlog. Op deze foto's bleek het cavaleriepaard een symbool van metamorfose en de onmetelijkheid van dood, vernietiging en de niet te overziene omvang van het verlies. Een omvang waarvan ze het gevoel had die niet via menselijke sculpturen te kunnen vertalen.

No Life Lost II, 2015 toont de lichamen van drie met elkaar verweven paarden, die bovenop elkaar liggen en vastgebonden zijn met leren riemen in een glazen vitrine. Hoewel blootgesteld aan de dood, bieden deze gevallen wezens niettemin een onuitwisbaar beeld van sublieme schoonheid, waardigheid en kracht. De vitrine kan de lichamen niet bevatten. Om het hoofd van één van de dieren verschijnt het geruststellende element van de deken, maar dan in de ambigue vorm van een blinddoek, die enerzijds beschermt tegen impulsen van buitenaf, maar tegelijk ook machteloos maakt.

Vorige pagina: Berlinde De Bruyckere, *PER BENEDETTO*, 2009, was, epoxy, metaal, hout, ijzer, 201 x 70 x 120 cm. Collectie Museum Voorlinden, Wassenaar (NL)

Links (detail) en volgende pagina: Berlinde De Bruyckere, *NO LIFE LOST II*, 2015, paardenhuid, hout, glas, stof, leer, dekens, ijzer, epoxy, 230 x 85 x 306 cm

Zaal 7 (2.25)

De tekeningenserie *Met Tere Huid* is ontstaan in dezelfde tijd als *Penthesilea*. Het is het resultaat van een verdieping in het proces van huidenverwerking. Het villen, opspannen, en schoonmaken van huiden is een belangrijk thema voor De Bruyckere. Deze tekeningen zijn een abstractie van de ontvouwen dierenhuid zoals te zien is bij *Penthesilea*. De tekeningen hebben een duidelijke erotische connotatie. De warme, zachte huid is bijna voelbaar. Maar bijzonder is dat het niet duidelijk is of het uit masculiene, feminiene, of andere vormen bestaat.

Voor De Bruyckere vormt het boek *Metamorfosen* van de klassieke schrijver Ovidius een van de belangrijkste referentiekaders in haar werk. De verhalen over de transformatie van mensen in dieren, planten en bloemen vormen een eindeloze bron van inspiratie.

It almost seemed a lily verwijst naar de frase die Ovidius in zijn *Metamorfosen* gebruikt om de paarsgekleurde bloem te beschrijven waarin Hyacinthus wordt getransformeerd na zijn tragische dood. De god Apollo was zo verliefd op de jongen dat hij een discus heel ver gooide om indruk te maken op de jongen. Hyacinthus werd echter dodelijk geraakt door de discus.

Naar aanleiding van dit verhaal maakte De Bruyckere monumentale 'doeken' waarin de elementaire vormen van een lelie te herkennen zijn. De lijst is gemaakt van eikenhouten planken die ooit als vloer dienst deden. Het 'canvas' wordt gevormd door oud behangpapier dat in zijn gelaagdheid de sporen toont van verschillende generaties bewoners. De materialen hebben een rijke geschiedenis en vermengen zich tot een overvloedig beeld. Als een archeoloog kan de bezoeker het beeld ontleden.

Berlinde De Bruyckere, *MET TERE HUID*, 2015-2016, aquarel en potlood op papier, 54,6 x 37,5 cm. Privé collectie

Berlinda De Bruyckere, *IT ALMOST SEEMED A LILY V*, 2018, hout, was, behang, leer, textiel, ijzer, epoxy, 216 x 148 x 40 cm

Boven en onder (detail): Berline de Bruyckere, *EMBALMED TWINS II*, 2017, was, stof, leer, touw, hout, ijzer, epoxy, 190 x 145 x 570 cm

Zaal 8 (2.26)

Net zoals het monumentale werk *Kreupelhout-Cripplewood*, 2012-2013 dat De Bruyckere in 2013 realiseerde voor de biënnale van Venetië, is *Embalmed – Twins II*, 2017 een afgietsel in was van een eeuwenoude boomstam. Ze heeft de was zo gekleurd en afgewerkt dat het de uitstraling krijgt van menselijke huid, naakt en kwetsbaar, waardoor de boom iets menselijks krijgt, als een groot, gemutileerd lichaam. Met doeken en halfvergane dekens is de stam hier en daar toegedekt en omwonden. De textiele windsels versterken de indruk dat we hier te maken hebben met een gewond schepsel dat verzorging nodig heeft.

Embalmed – Twins II, 2017 is schrikbarend kwetsbaar, alsof de boom een bezielde wezen is, bevroren in zijn transformatie tussen vlees en boom, tussen leven en dood. Het geheel heeft ook wel iets van een reusachtig reliek, voorzien van een ijzeren hulpconstructie waarmee het kan worden rondgedragen, als in een religieuze processie.

Zaal 9 (2.27)

De installatie *Aletheia, on-vergeten, 2019* is een zaalvullende reconstructie van een industriële huidenwerkplaats. Anders dan de ambachtelijke werkplaatsen waar De Bruyckere normaal haar materiaal haalt, was deze werkplaats koud en anoniem. De gezouten huiden werden er bewaard en gestapeld op afzonderlijke pallets, de ene enorme pallet bovenop de andere. Het beeld van eindeloze overblijfselen van anonieme dood roept associaties op met de beelden die we zien na bombardementen of terreuraanslagen of bij de ontdekking van massagraven, met de eenzaamheid van het individu in relatie tot de anonieme dood van massaslachtingen, niet alleen van mensen, maar ook van dieren. De onnodige overconsumptie van vlees en de meedogenloze benadering van dieren worden op zo'n plek overduidelijk. Met dit beeld in gedachten van bedekken en onthullen, van de schaamte die samenhangt met de onthulling van menselijke wreedheid, bouwde De Bruyckere een totaalinstallatie, een reconstructie in was, zout, hars en hout van deze industriële huidenwerkplaats, met de pallets, de vloer, het zout, en zelfs de bloedpoelen in het zout, waarin de bezoeker zichzelf weerspiegeld ziet, waardoor hij betrokken wordt, medeplichtig. De overvloedige aanwezigheid van het zout dat deze gruwel bedekt maakt dat we het geheel tegelijkertijd bijna ervaren als een landschap, bedekt door sneeuw, als in onschuld gewassen.

Berlinde De Bruyckere: Enkelenkeel

10.02 – 26.09.2021

Artistiek Directeur en Conservator

Stijn Huijts

Assistent Conservator

Roxy Jongewaard

Projectleider

Guus van Engelshoven

Projectassistent

Suzanne Wewers

Projectleider Studio Berlinde De Bruyckere

Katrien Driesen

Lichtontwerp

Chris Pype, Licht

Realisatie voor *Aletheia, on-vergeten, 2019*

Bob (Patrick Van Tricht)
Monir Achnak

Fotografie

Mirjam Devriendt

Ontwerp

Pati Petrykowska/Bonnefanten

Drukkerij

Drukpartners Zuid B.V.

Het Bonnefanten wordt gesubsidieerd door de Provincie Limburg, de BankGiro Loterij en het Mondriaan Fonds.

We danken alle rechthebbenden voor hun vriendelijke toestemming om hun materiaal te reproduceren. Mochten er, ondanks ons intensief onderzoek rechten over het hoofd zijn gezien, gelieve contact op te nemen met de uitgever teneinde legitieme rechten te compenseren.

Coverbeeld: Berlinde De Bruyckere, *ARCANGELO III, 2020*, was, hout, dierlijk haar, metaal, epoxy (detail).
Courtesy de kunstenaar

Berlinde De Bruyckere wordt vertegenwoordigd door:
Galleria Continua
Hauser & Wirth

www.bonnefanten.nl
+31 (0)43 3290 190

DEEL JE ERVARING

@bonnefanten
#bonnefanten

GRATIS WIFI

Bonnefanten gast

OPENINGSTIJDEN MUSEUM

Dinsdag t/m zondag, 11.00 – 17.00

Deze tentoonstelling is mogelijk gemaakt door:

provincie limburg

BankGiroLoterij

